

دانشگاه علامه طباطبایی

دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات

پایان نامه کارشناسی ارشد
علوم ارتباطات اجتماعی

نقش رادیوهای برون مرزی در توسعه سیاسی افغانستان

بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه بلخ نسبت به رادیو بی بی سی، رادیو دری، رادیو صدای آلمان
و رادیو آزادی

استاد راهنما: دکتر علی اصغر کیا

استاد مشاور: دکتر سید رضا نقیب السادات

دانشجو: غلام قادر سکندری

سال تحصیلی ۱۳۹۱

سید المرسلین

تقدیم:

به پدر و مادر مهربانم که مراباد دعای خیرشان تا این

دم پاری رسانیده اند...

قدردانی:

با استفاده از فرصت، از همه دوستان و عزیزانی که در راستای این تحقیق باینده همکاری نموده اند، تشکر و قدردانی نمایم. مخصوصاً از استادان مهربان و دلسوزم هریک دکتر علی اصغر کیا که به عنوان استاد راهنما و دکتر سید رضا نقیب السادات به حیث استاد مشاور این تحقیق، زحمات زیادی را متقبل شده اند، نهایت تشکر و قدردانی نمایم.

در ضمن جا دارد که از دو دوست نهایت عزیزم اسدالله امیری و نجیب الله رسا که در راستای تکمیل پرشنامه‌هایم همکاری رسانیده اند، تشکر و امتنان نمایم.

چکیده

برای رسیدن به اهداف بلند علم و دانش، نیاز است که در بخش‌های مختلف، تحقیق و پژوهش صورت گیرد تا باشد راه حل‌های برای بهبود وضعیت جامعه بشری با استفاده از راه کارهای علمی و پژوهش آرایه گردد.

این تحقیق به هدف دریافت نقش رادیوهای برون‌مرزی در توسعه سیاسی افغانستان تدوین گردیده است. روش تحقیق این پژوهش، پیمایشی بوده و با استفاده از پرسشنامه، نظریات و افکار قشرنخبه و فعال جامعه افغانستان (دانشجویان) نسبت به تأثیرگذاری رادیوهای مورد بررسی در توسعه سیاسی این کشور می‌باشد. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که رادیوهای برون‌مرزی در شکل دهی و جهت دهی افکار عمومی مردم افغانستان نقش براننده‌ی داشته اند. طرز نگرش و فعالیت‌های سیاسی جامعه افغانستان همواره در طول تاریخ متأثر از عملکرد و نشرات رسانه‌های برون‌مرزی بوده که این ادعا در تحقیق هذا کاملاً روشن و هویدا می‌باشد. نظر به داده‌های این تحقیق تفاوت فکری میان دانشجویان پسر و دختر دانشگاه بلخ نسبت به نقش رادیوهای مورد بررسی وجود دارد. در ضمن پاسخگویان این تحقیق به این باورند که رادیوهای مورد بررسی در مشارکت سیاسی افغان‌ها نقش داشته و مشویق خوبی برای اشتراک در فعالیت‌های سیاسی مردم بوده اند. نتیجه این تحقیق نشان می‌دهد که بیشترین تأثیر را در بخش برنامه‌های خبری و اطلاع رسانی، رادیو بی بی سی داشته و در بخش سرگرمی رادیو دری. یکی از سوالات این تحقیق، مربوط به بیشترین استفاده از رسانه‌های جمعی (رادیو، تلویزیون، ماهواره، اینترنت، مطبوعات) بود که نشان می‌دهد دانشجویان دانشگاه بلخ بیشترین استفاده را از اینترنت دارند. دلیل عمده بر این اصل این است که در چند سال اخیر افغانستان دارای اینترنت پرسرعت و ارزان قیمت بوده و نیز روش تدریس در دانشگاه‌ها قسم تنظیم گردیده است که دانشجویان حتماً برای تحقیق و ارتباط با هم درسان خود از اینترنت استفاده نمایند.

در گوشه‌ی از این تحقیق در مورد رضامندی پاسخگویان از رادیوهای مورد بررسی سوال گردیده است که نشان می‌دهد بیشتری از دانشجویان از فعالیت رادیوهای مورد بررسی راضی اند.

قوم‌گرایی و سمت‌گرایی در میان مردم افغانستان یک معضله‌ی اجتماعی سیاسی بوده که در چند دهه اخیر شدت گرفته است. با در نظر داشت داده‌های این تحقیق، رادیوهای مورد بررسی در تهیج افکار عمومی نسبت به قوم‌گرایی در سطح کشور نقش دارند. رشد فرهنگ سیاسی، مشارکت سیاسی، توسعه فرهنگی و سیاسی از جمله مواردی است که این تحقیق روی آن بحث نموده و نتایج مثبتی را در پی داشته است.

کلید واژه‌ها

رادیوهای برون‌مرزی، اعتماد، توسعه، استفاده و رضامندی، توسعه سیاسی، مشارکت سیاسی،

توسعه فرهنگی.

پیشگفتار

افغانستان کشوری است که سال‌ها جنگ و لشکر کشی‌های کشورهای استعمارگر را متحمل شده است. اما حادثه ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ نقطه عطفی در تاریخ این کشور به حساب می‌آید. قبل از سال ۱۳۸۰ افغانستان توسط گروه‌های افراطی طالبان اداره می‌گردید. فعالیت رسانه‌ی در این زمان کاملاً ممنوع بود و صرفاً یک شبکه رادیویی که آن هم سیاست‌های طالبان را نشر و پخش می‌نمود دیگر رسانه‌ی در محدوده‌ی جغرافیایی این سرزمین فعالیت نداشت. آزادی بیان و فعالیت‌های رسانه‌ی جرم پنداشته می‌شد. این زمان بود که مردم برای کسب اطلاعات و اخبار از منطقه و جهان به رادیوهای برون‌مرزی روی آورده اند. رادیوهای مورد بررسی در این تحقیق با استفاده از فرصت، برنامه‌های خبری، آگاهی دهی و سرگرمی را با زبان‌های مختلف کشور افغانستان نشر می‌کردند. فعالیت این رادیوها با آن که بر اساس نیازمندی مردم تنظیم شده بود اما تأثیر عمیقی روی جهت دهی افکار عمومی گذاشت.

بعد از سقوط رژیم طالبان، افغانستان چهره‌ی دیگری به خود گرفت. مدرن ترین قانون اساسی ایجاد شد، آزادی بیان در قانون مطبوعات این کشور بصورت مدرن و بروز تسجیل گردید، صداها شبکه رادیویی و شبکه‌های تلویزیونی و رسانه‌های چاپی و الکترونیکی فضای رسانه‌ی این کشور را تغییر داد. فضای سکوت پنج ساله طالبان به فضای پرسرو صدای رسانه‌ی مبدل گردید. شبکه‌های مخابراتی و حضور بی‌سابقه تلفن‌های همراه و اینترنت پرسرعت ارتباطات این کشور جنگ زده را با دنیا برقرار نمود. در کل حرکت سال‌های ۱۳۸۲ تا ۱۳۹۰ پیرامون رسانه‌های جمعی امیدواری‌های زیادی را به دنبال داشت اما دست اندازی‌های کشورهای استعمارگر و دشمنان دیرینه این کشور، مانع این حرکت شد. نبود امنیت سرتاسری، ضعف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی، وابستگی‌های کمک‌های خارجی، فقر و بیچارگی و ده‌ها موارد دیگر از جمله موانع بود که نگذاشت این حرکت مثبت سرعت گیرد. با این همه مشکلات و موانع تغییرات مثبتی در وضعیت سیاسی و اقتصادی و اجتماعی افغانستان ایجاد گردید. سطح سواد بالا رفت و شهر نشینی به سرعت رشد یافت. به گزارش توسعه انسانی سازمان ملل متحد در سال ۲۰۰۵ میلادی میزان سواد در افغانستان به ۳۹,۴ درصد رسیده است. حالا آنکه قبل از سال ۲۰۰۰ به ۱۵ درصد گزارش شده بود. رشد سواد و علاقمندی مردم نسبت به آموزش و پرورش مدیون رسانه‌های گروهی این کشور است.

در این صورت رسانه‌ها نقش موثر و تعیین کننده‌ی در روند توسعه سیاسی و اجتماعی این کشور بازی نموده است. از داده‌های این تحقیق نیز معلوم می‌شود که رادیوهای مورد بررسی در نگرش و توسعه سیاسی افغانستان موثر واقع شده و این کشور فقیر و عقب مانده را به سمت پیشرفت و تعالی کمک نموده اند. پس بنابراین کشور افغانستان همزمان با پیشرفت‌ها، چالش‌های فراوانی در پیش دارد. در این حیطه‌ی از زمان وظایف رسانه‌های گروهی از همه خطیرتر و سنگین می‌باشد.

به همین سبب، پژوهشی در راستای نقش رادیوهای برون مرزی در توسعه سیاسی افغانستان در نظر است تا باشد برای روشنایی افکار عمومی و کمک برای پیشرفت و توسعه این کشور، با همکاری کشورهای منطقه و جهان و با ایجاد برنامه‌های متنوع و مثبت فضا را برای توسعه هرچه بهتر این کشور فراهم سازیم.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	تقدیم نامه.....
ب	قددانی.....
ت	چکیده.....
ج	پیشگفتار.....

فصل اول

۲	طرح مسئله.....
۴	ضرورت و اهمیت موضوع.....
۴	الف- ضرورت و اهمیت نظری موضوع:.....
۵	ب - ضرورت واهمیت عملی موضوع:.....
۶	اهداف تحقیق.....
۶	الف- اهداف اصلی تحقیق.....
۷	ب: اهداف فرعی تحقیق.....
۷	فرایند تاریخی موضوع.....

فصل دوم

۱۰ بخش اول: تعاریف و مفاهیم
۱۰ از ارتباط کلامی (فردی) تا ارتباط جمعی
۱۲ مفهوم ارتباط
۱۳ تعریف ارتباط
۱۵ مفهوم ارتباط و اطلاع
۱۶ مفهوم ارتباطات جمعی
۱۸ عصر ارتباطات
۱۹ تعریف وسایل ارتباط جمعی
۲۰ ارتباطات و رسانه
۲۲ بخش دوم: توسعه سیاسی و شاخص های آن

۲۲تعریف توسعه.
۲۷توسعه سیاسی.
۳۰شاخص های توسعه سیاسی.
۳۲الف: اعتماد سیاسی.
۳۴ب: فرهنگ سیاسی.
۲۶انواع فرهنگ سیاسی.
۳۷ج_ مشروعیت سیاسی.
۳۹د- مشارکت سیاسی.
۴۰ه- ثبات و تعادل سیاسی.
۴۰ر- توسعه دموکراسی.
۴۱بخش سوم: تاریخچه رادیو در جهان.
۴۴رادیو در افغانستان.
۴۶تاریخچه رادیوهای برون مرزی.
۴۷نشرات بین المللی.
۴۹۱- رادیو بی بی سی.
۵۲سرویس برون مرزی بی بی سی.

۵۳۲- رادیو صدای آلمان DW
۵۴تاریخچه رادیو در ایران
۵۵سرویس جهانی رادیو ایران
۵۶رادیو دری
۵۸رادیو آزادی
۶۱بخش چهارم
۶۱نظریه توسعه سیاسی
۶۱نظریه استفاده و رضامندی
۶۲نظریه وابستگی مخاطبان
۶۴نظریه دروازه بانی
۶۴نظریه برجسته سازی
۶۶نظریه اقتناع
۶۸نظریه کنش متقابل نمادین
۶۹نظریه مبادله
۶۹نظریه سرمایه فرهنگی

۷۰ نظریه ارتباطی مارکس
۷۱ نظریه ارتباطی نیو مارکسیسم
۷۲ نظریات مارکوزه
۷۴ نظرات والتر بنیامین
۷۵ نظریات هابرماس
۷۶ سوالات تحقیق
۷۶ فرضیه های تحقیق

فصل سوم

۷۹ مقدمه
۷۹ ۱- روش تحقیق
۸۰ ۲- روش نمونه گیری
۸۱ ۳- جامعه آماری
۸۱ ۴- حجم نمونه
۸۳ ۵- ابزار پژوهش
۸۳ ۶- واحد تحلیل

۸۳۷- روش جمع آوری داده ها
۸۴۸- فنون تجزیه و تحلیل داده ها
۸۴۹- تعریف نظری و عملیاتی متغیر ها
۸۵رسانه منتخب
۸۵اعتماد
۸۶رضایت
۸۶سرمایه فرهنگی
۸۷متغیر های وابسته
۸۸اعتماد سیاسی
۹۰مشارکت سیاسی
۹۳فرهنگ سیاسی
۹۵روایی (اعتبار) ابزار تحقیق
۹۵پایایی ابزار تحقیق
فصل چهارم	
۹۷مقدمه
۹۸بخش توصیف داده ها
۱۲۱تحلیل های دو متغیره

فصل پنجم

۱۳۰ خلاصه و نتیجه گیری
۱۳۵ محدودیت ها و مشکلات تحقیق
۱۳۶ پیشنهادات تحقیق
۱۳۷ منابع و مآخذ
۱۴۱ ضمایم

فصل اول

کلیات پژوهش

طرح مسئله

قدرت‌های امروز جهان که دارند همه دنیا را به نحوی از انحا استعمار و استثمار می‌کنند، خود را از هر لحاظ آماده نموده اند. دسترسی این کشورها تقریباً بیشترین قدرت‌های بشری را در اختیار دارند بطور نمونه، بانک نخبگان، بانک فن‌آوری هسته‌ای و اطلاعاتی، بانک اقتصادی و غیره داشته‌های بشری را در اختیار دارند که امروز بشر را منحصر به خود ساخته اند، از جمله‌ی این بانک‌ها، بانک اطلاعاتی و ارتباطاتی کشورهای قدرتمند است که به شدت قلمرو سیاسی و فرهنگی کشورهای جهان را توسعه بخشیده است. کشورهای در حال توسعه یا جهان سوم‌ها به دلیل سطح اقتصاد پایین و عدم تولید فنی‌آوری‌های نوین، توان مقابله با سیلی از تولیدات کالاهای اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشورهای توسعه یافته را ندارند؛ بنابراین تحت تأثیر این کشورها قرار گرفته و خود را نیازمند و عقب ماند احساس می‌نمایند.

فن‌آوری‌های جدید ارتباطاتی و اطلاعاتی، جامعه بشری را دگرگون ساخته و قدرت تحلیل و تفکیک موضوعات مختلف سیاسی و اجتماعی را از کشورهای در حال توسعه گرفته و مردم را به خود وابسته ساخته اند. کارشناسان، هجوم فرهنگی و ایجاد دستگاه‌های بی‌حد و حصر ارتباطی را عاملی اصلی این وابستگی می‌دانند. انسان امروزی در هر شبانه روز شاهد ایجاد چندین دستگاه رادیویی و تلویزیونی و سایت‌های خبری و تبلیغی اند، که هرکدام به مقاصد و اهداف خاصی طراحی و ایجاد می‌گردند. از این‌که تعداد رسانه افزایش یافته و عدم اطلاعات کافی و نبود دستگاه‌های معتبری خبری و اطلاع‌رسانی در کشورهای جهان سوم، این کشورها دچار نا بسامانی و بی‌خبری نموده الزاماً به رسانه‌های کشورهای قدرتمند رو می‌آورند. در این صورت آنچه از جهان امروز در ذهن آن‌ها تصویر

ساخته است، ناشی از اطلاعاتی است که کشورهای توسعه یافته از طریق مجراهای رسانه‌یی خود برای ما ارائه داده اند.

افغانستان هم از جمله کشورهای جهان سومی به حساب می‌آید. سه دهه جنگ و نا امنی‌ها، این کشور را نسبت به کشورهای منطقه نیز از قافله‌ی پیشرفت و توسعه عقب مانده است. در ضمن با توجه به برنامه ریزی‌های کشورهای استکبار، یکی از دهه‌های سیاه افغانستان، ظهور طالبان یا اسلام گرایان تندرو است که مردم این کشور را از صحنه سیاسی، فرهنگی و علمی به دور مانده و کشور را مرکز تربیت تروریسم^۱ و تولید مواد مخدر ساخته اند. در این روزگار افغانستان هیچ نوع رسانه‌ی ملی که موضوعات و تحولات جهان را به سمع مردم برساند نداشته و تنها یک دستگاه رادیویی آن هم صرفاً برای تبلیغات برنامه‌های طالبانی، دیگر برنامه‌ی ارزشمند و مفید که بتواند اذهان مردم را روشن سازد، نداشتند.

در همچون شرایطی، مردم مجبور شدند برای کسب اخبار و اطلاعات از تحولات جهان و منطقه به رسانه‌های خارجی رو بیاورند. از این که وضعیت اقتصادی مردم افغانستان در کل پایین بوده و عدم دسترسی کامل به انرژی برق و دستگاه‌های تلویزیونی و ماهواره‌ها کمتر امکان پذیر بود، مردم بیشتر به رادیوهای برون مرزی گوش می‌دادند. البته رادیوهای برون مرزی نیز از فرصت استفاده نموده با برنامه‌های مختلف فرهنگی، تفریحی و سیاسی وارد بازار اطلاع رسانی افغانستان شدند. در این شرایط رادیوهای برون مرزی به خصوص رادیوهای مورد بررسی در این تحقیق، توانسته اند اعتماد مردم افغانستان را به خود جلب نمایند.

^۱ Terrorism

بنا براین برای رسیدن به یک نتیجه علمی، نیازمند است که روی این موضوع که آیا رادیوهای برون‌مرزی در روند زندگی سیاسی و طرز تفکر جامعه افغانستان تأثیر گذاشته است؟ یک کار عملی و علمی صورت پذیرد. باتوجه به این‌که دامنه‌ی تأثیر گذاری رادیوهای برون‌مرزی و سطح محدود اثرگذاری رادیوهای محلی، در افغانستان به نظر می‌رسد یکی از اصلی‌ترین رسانه‌های موثر در نگرش نخبه‌گان و عامه مردم افغانستان، رادیوهای برون‌مرزی باشد. براین اساس باید دید که نگرش دانشجویان افغانستان به عنوان یک قشر نخبه در توسعه سیاسی تا چه میزان تحت تأثیر این رسانه قرار گرفته اند.

ضرورت و اهمیت موضوع

الف- ضرورت و اهمیت نظری موضوع:

ارتباطات جز لاینفک زندگی بشر به حساب می‌آید. امروز شاید جامعه‌ی نباشد که بدون از وسایل ارتباط جمعی زندگی نماید. بعد از به وجود آمدن وسایل ارتباط جمعی، بشر با استفاده از این پدیده توانست اخبار و اطلاعات را در سراسر جهان بطور مداوم و منظم به اقشار و جوامع مختلف انعکاس دهند که این عمل باعث روشن شدن اذهان جوامع گردیده و مردم خود را به این پدیده نیازمند احساس کردند. امروزه وسایل ارتباط جمعی تقریباً با همه نیازهای جامعه بشری سروکار دارد بنابراین جامعه بشری و وسایل ارتباط جمعی لازم و ملزوم یکدیگر اند. در این میان رادیو از بدوی پیدایش تا به حال بنا به ویژگی‌های که دارد، یک وسیله‌ی خوبی برای اطلاع رسانی به حساب می‌آید به همین علت مکلوهان^۲ این وسیله را یک وسیله‌ی داغ می‌نامد. پس ضرورت است که روی این پدیده و

^۲ McLuhan

تأثیرات آن در ابعاد مختلف جامعه را، بررسی نموده و به مردم و مخصوصاً مراکز علمی و رسانه‌ای معرفی نمود که با توجه به تأثیرات و قدرت فکری و روانی این رسانه، آموزش‌های لازم را به مجریان و گردانندگان وسایل ارتباط جمعی انجام دهند. یکی از ویژگی‌های این تحقیق این است که جامعه افغانستان یک جامعه بکر و کارنشده در بخش علمی می‌باشد، در صورت تدوین، از این رساله به عنوان یک مدرک علمی در دانشگاه‌های این کشور به عنوان منبع علمی استفاده صورت خواهد گرفت. بنابر تحقیقات انجام شده، در این مورد تا فعلاً کسی تحقیقی بخصوصی که به عنوان یک منبع علمی استفاده گردد، کاری انجام نشده است. پس بنابراین، تحقیق هذا از اهمیت خاصی نظری برخوردار می‌باشد.

ب - ضرورت و اهمیت عملی موضوع:

رسانه‌های جمعی اگرتوعم با ابتکارات و برنامه ریزی‌های مدیران و سردبیران متخصص باشند، شکی نیست که در بین جوامع مختلف، بیشترین مخاطب را به خود جلب نمایند. افغانستان در این اواخر یک کشور چندین رسانه‌ای شده و نیازمند افراد کار آموخته و متخصص می‌باشد که تا بتواند رسانه‌های جمعی داخلی را مدیریت نمایند و با طرح و برنامه ریزی‌های علمی و تخصصی، بتوانند افکار و ذهن مردم را نسبت به رسانه‌های خارجی، به رسانه‌های داخلی معطوف بدارند. این امر زمانی محقق خواهد شد که مواد درسی سالم برای آموزش کادر علمی و فنی، موجود باشد. در غیر این صورت قشر تحصیل کرده‌ای افغانستان دچار مشکلات آموزشی شده و ممکن است افکار و اندیشه‌های کشورهای مستبد بالای قشر نخبه و فرهیخته‌ای افغانستان تأثیر گذاشته و در آینده مشکلات فراوانی را

خلق نمایند. تحقیق هذا برای مدیران و طراحان رسانه‌های گروهی به خصوص مدیران رادیوها، یک الگوی خوبی خواهد بود که بتوانند در ساحات عملی ونظری، خود از این تحقیق استفاده نمایند.

اهداف تحقیق

الف- اهداف اصلی تحقیق

هدف اصلی این تحقیق بررسی نقش رادیوهای برون مرزی مورد بررسی در روند توسعه سیاسی افغانستان است و شناخت میزان این نقش به عنوان عاملی تعیین کننده در فرایند کار رسانه‌ی در این کشور و درصد موفقیت فعالیت حرفه‌ی این رسانه می‌باشد. رادیو به لحاظ داشتن ویژگی‌های منحصر به فرد از عمده رسانه‌های است که از بدوی ظهور تا کنون نقشی مهم در جهت اطلاع رسانی و تحلیل اوضاع در جوامع دارند.

فراگیربودن پوشش مخاطبان این رسانه که شامل افراد باسواد، کم سواد وحتی بی سواد می‌شود، عدم نیاز به مفروضات اولیه همانند انرژی برق برای فعالیت، آزادی از قید مکان و محل برای استفاده، عدم نیازه پرداخت وجوه فراوان برای تهیه گیرنده وچند مورد دیگر، از ویژگی‌های اند که رادیو را همچنان به عنوان یک رسانه موفق ومردمی زنده نگهداشته اند.

افغانستان به عنوان کشوری توسعه نیافته درجهان سوم، طبیعی است که هنوز به رادیو به چشم ابزاری برای اطلاع رسانی وعاملی برای توسعه وپیشرفت نگاه می‌کند. عدم دسترسی مردم در دور دست و روستاها به سایر وسایل ارتباط جمعی، نیاز و استفاده از این وسیله همگانی را توجیه می‌کند در پهلوی آن‌که ویژگی‌های ذکر شده برای این رسانه، همچنان نقش و جایگاه این رسانه را حتی درکشور های در حال توسعه وتوسعه یافته تاکید می‌کنند. بنابراین نیازاست که روی موضوعات